

Türk Hukukunda Evlat Edinme Kurumunun Tarihi Gelişimi

İmge Hazal Yılmaz Tekin^{a,b}

Özet

Evlat edinme eski çağlardan beri var olan bir kurumdur. Farklı toplumlarda, değişen coğrafyalarda, geçen zaman içerisinde özellikleri değişmekle birlikte evlat edinme genel olarak varlığını korumuştur. Benzer durum Türk kültüründe evlat edinme kurumu açısından da görülmektedir. Eski Türk topluluklarından bu yana Türk kültüründe yaygın olarak kabul gören evlat edinme zaman içerisinde değişiklik göstermişse de varlığını her zaman sürdürmüş ve günümüzde modern, çocuğun korunmasını esas alan bir yapıya kavuşmuştur. Çalışmamızda evlat edinme kurumunun zaman içerisinde Türk kültüründeki değişiminin bir bütün halinde hukuksal boyutuyla değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle İslamiyet öncesi Türk devletlerinde evlat edinme kurumu ele alınmakta, ardından sırasıyla İslamiyet sonrası ve Osmanlı Devleti'nde evlat edinme kurumu ile Türkiye Cumhuriyeti'nde evlat edinme kurumuna yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Evlat Edinme
Türk Kültürü
Tebenni
Manevi Evlat

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 02.04.2023
Yayın Tarihi: 28.09.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1275550

Historical Development of Adoption Institution in Turkish Law

Abstract

Adoption is an institution that has existed since ancient times. Although its characteristics have changed in different societies, in different geographies and over time, adoption has generally preserved its existence. A similar situation is observed in Turkish culture in terms of the institution of adoption. Although adoption, which has been widely accepted in Turkish culture since the ancient Turkish communities, has changed over time, it has always maintained its existence and today it has gained a modern structure based on the protection of the child. In this study, it is aimed to evaluate the change of the institution of adoption in Turkish culture over time with its legal aspect as a whole. In this context, firstly, the institution of adoption in the pre-Islamic Turkish states is discussed, and then the institution of adoption in the post-Islamic and Ottoman Empire and the institution of adoption in Turkey are given respectively.

Keywords

Adoption
Turkish Culture
Tebenni
Foster Child

About Article

Received: 02.04.2023
Published: 28.09.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1275550

^a İletişim Yazarı: imge hazalyilmaz@hacettepe.edu.tr

^b Doktor Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ORCID: 0000-0001-7890-9650.

Giriş

Eski çağlardan beri evlat edinme kurumuna rastlanmakla birlikte, her dönemde modern çağdaki yapının var olduğu söylenemez. Zira hem kurumun yapısı hem de toplumun kuruma bakışı zaman içerisinde kültürel, dini, coğrafi gibi birçok etmenin etkisiyle farklılık göstermiştir (Caferoğlu, 1939, s. 97; Şahin ve Arslan, 2018, s. 121). Bu kapsamda, örneğin eski Türk devletlerinde evlat edinme özellikle ocağın sönmemesi için çocuğu olmayan kişiler tarafından sıklıkla başvurulan ve ciddiyetle uygulanan bir kurum olmuşken (Aydoğdu, 2010, s. 38; Kaya, 2009, s. 10), İslam hukukunda ise evlat edinmeye rastlanmamıştır (Arcak, 1957, s. 11; Arık, 1948, s. 181; Şıpka, 1999, s. 301). Evlat edinme kurumu bir başka açıdan zaman içerisinde değişikliğe uğrayarak evlat edinenlerin menfaat ve duygularının daha fazla gözetildiği bir kurumdaki çocuğun üstün yararının esas alındığı bir kurum haline gelmiştir. Dolayısıyla günümüzde evlat edinme, çocuğun daha iyi eğitim almasına, kişiliğinin daha iyi gelişmesine imkan sağlayan (Öztañ, 2015, s. 951); onun fiziksel, zihinsel, duygusal yararlarını korumaya hizmet eden bir kurumdur (Akyüz, 2016, s. 163). Buna rağmen bugün de evlat edinme kurumunun iki amacı bulunduğu ve bunların, çocuk sahibi olmayan kişilerin ana-baba olma sevincini yaşama, çocuk sevgisini tatma, soylarını devam ettirme, mirasçı bırakabilme ile aile ortamında bulunmayan çocukların aile yapısı içinde yer alarak bakımlarının ve yetiştirilmelerinin sağlanması ile desteklenmesi olduğu da ifade edilmektedir (Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, s. 302). Ancak kanaatimizce günümüzde artık evlat edinme kurumunun yasal düzenlemelerdeki yapısı da evlat edinen bakımından değil, evlat edinilen bakımından kurumun önemine odaklanmakta ve dolayısıyla evlat edinme kurumuna ilişkin bazı yazarlarca yer verilen ilk amacın değil, yerinde olarak ikinci amacın esas alınması söz konusu olmaktadır.

Evlat edinmenin hem evlat edinen kişi veya aile hem de evlat edinilen (özellikle de küçük) açısından etkileri düşünüldüğünde, zaman içerisinde farklı şekillerde ele alınmasına karşın toplumsal anlamda oldukça önemli bir kurum olduğu açıktır. Zira evlat edinen aile açısından bakıldığında nasıl ki o ocağın devamının sağlanması, evlat sevgisinin tadılması söz konusuysa evlat edinilen küçük açısından da sıcak bir yuvada aile ortamında büyüme ve çocukluğunu yaşama imkanı söz konusu olmaktadır (Yılmaz Tekin, 2022, s. 282).

Çalışmanın amacı, evlat edinme kurumunun yukarıda kısaca bahsettiğimiz zaman içerisinde Türk kültüründeki değişimini bir bütün halinde hukuksal boyutuyla değerlendirmektir. Bu kapsamda öncelikle İslamiyet öncesi Türk devletlerinde evlat edinme kurumuna ilişkin açıklamalar yapılmakta, ardından sırasıyla İslamiyet sonrası ve Osmanlı Devleti'nde evlat edinme kurumu ile Türkiye Cumhuriyeti'nde evlat edinme kurumu ele alınmaktadır.

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Evlat Edinme Kurumu

Aile ve aile ilişkilerine eski Türk toplumlarında büyük önem verilmiştir (Gömeç, 2006, s. 25). Bunda eski Türklerin geleneksel dini Şamanizm'in etkisi bulunmaktadır (Pamir, 2003, s. 169, 182; Şahbaz, 2019, s. 249-250). Aile yapısına verilen önem gibi, çocuk sahibi olmaya da çok önem verilmiş ve hatta bazı Türk topluluklarında ancak çocuk sahibi olmakla evliliğin tam olarak geçerli hale geleceği kabul edilmiştir (Ögel, 1988, s. 269). Çocuğa verilen önem kız ve erkek çocukların eşitliği ile aile içinde çocukların rolünün anne ve babanın rolü kadar önemli olmasında da kendini göstermiştir (Şahbaz, 2019, s. 249).

Eski Türk toplumlarında ailenin çocuk sahibi olması ve hatta kaç çocuğunun olduğu, ailenin yanında obanın, boyun ve ulusun da güçlü olacağı anlamına gelmiştir. Dolayısıyla çocuk sahibi olma ve çocuk sayısı toplum içinde zenginliği, itibarı ve saygınlığı göstermektedir. Çocuk sahibi olmanın bu kadar önemli görüldüğü bu toplum yapısında, çocuğu olmayan kişiler bakımından ise evlat edinme geleneği oluşmuştur. Tarihsel olarak oldukça eski zamanlara dayanan ve yaygın olan evlat edinme geleneği İslamiyet öncesi Türklerde *asırap aluu* şeklinde ifade edilmektedir (Şahbaz, 2019, s. 252). Evlat edinilen erkek çocuk ise *tutuncu oğul* olarak adlandırılmaktadır (Şahbaz, 2019, s. 253; Aydoğdu, 2010, s. 38; *tutunc oğul* şeklinde de ifade edilmektedir, bkz. Gedikli, 2013, s. 225). Evlat edinmeye eski Türk topluluklarında verilen önem destanlardan da görülmekte ve evlat edinme törenlerinin yapılmış olmasından anlaşılmaktadır (Sıtkı Özkul, 2010, s. 909-910).

Evlat edinme kurumuna oldukça önem veren ve bunu titizlikle uygulayan eski Türk topluluklarında, evlat edinmenin zamanla değişen farklı sebepleri bulunmaktaydı. En eski zamanlarda, evlat edinmenin amacı kabilenin nüfusunu artırmak, kabileyi genişletmek ve güçlendirmek olduğundan sadece kabile dışından evlat edinme söz konusu olmaktadır (Sıtkı Özkul, 2010, s. 909; Şahbaz, 2019, s. 253). Bir başka ifadeyle, eski Türklerde yakın akrabadan evlat edinme âdeti bulunmamaktaydı (İnan, 1948, s. 129). Daha sonraki dönemlerde ise maddi ve manevi birçok farklı sebeple evlat edinme yoluna başvurulmuş (Şahbaz, 2019, s. 253), ocağın sönmemesi düşüncesi de çocuğu olmayan kişileri sıklıkla evlat edinmeye yöneltmiştir (Aydoğdu, 2010, s. 38; Kaya, 2009, s. 10). Günümüzdeki yapıdan farklı olarak, eski Türk topluluklarında kimsesiz çocuklar değil, evlat edinilmelerine kadar anne ve babasıyla yaşamış çocuklar evlat edinilmekte ve evlat edinme bedelsiz olabileceği gibi bir bedel (para veya mal) karşılığı da olabilmekteydi (Şahbaz, 2019, s. 253-254). Şayet evlatlık verme karşılığı bir bedel alınmışsa, bu bedel *süt sevinci* şeklinde adlandırılmaktaydı (Avcı, 2015, s. 27; Yakut, 2002, s. 424; Şahbaz, 2019, s. 254; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36; Aydın, 2017, s. 19). Bu bedelin hukuki niteliği tartışmalı olmakla birlikte, genel olarak ailenin çocuğun evlatlık verilmesine kadar çocuk için yaptığı masrafların karşılığı olduğu kabul edilmekteydi (Avcı, 2015, s. 27; Yakut, 2002, s. 424; Şahbaz, 2019, s. 254; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36; Aydın, 2017, s. 19).

Eski Türk toplumlarında evlatlık ilişkisi, evlat edinen ile evlatlık verenin anlaşmasıyla kurulmakta ve sözleşme *oğulluk bir* olarak anılmaktaydı (Avcı, 2015, s. 27; Yakut, 2002, s. 424; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36). Bu sözleşme oldukça ayrıntılı şekilde düzenlenmekte ve bu kapsamda taraflara ilişkin bilgilere, evlat edinme sebebine, evlat edinen ile evlatlık verenin hak ve yükümlülükleriyle bu yükümlülüklere aykırı davranmanın yaptırımına da yer verilmekteydi. Ayrıca sözleşmede tarafların imzası ile tanıkların onayı da yer almaktaydı (Şahbaz, 2019, s. 254). Evlat edinme kurumuna eski Türklerde verilen önemi açıkça gösteren bu yapı, kendisini yaptırımlar bakımından da göstermekte, evlat edinilene kötü muamelede bulunulması halinde evlat edinmenin ortadan kaldırılması mümkün olmaktadır (Aydoğdu, 2010, s. 38; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2015, s. 43; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36). Evlat edinme sözleşmesi oldukça ayrıntılı düzenlenmesine rağmen, sözleşmede yer almayan bir konuda uyuşmazlık çıkması durumunda, bunun çözümü bakımından toplumda kabul edilen genel kurallar esas alınmaktaydı (Şahbaz, 2019, s. 254). Evlat edinecek kişi bakımından getirilen bir sınırlama olarak nitelendirilebilecek bir durum bulunmaktaydı. Buna göre, evlat edinme hakkı öncelikle erkekte bulunmakta, bir kadının kocası varken tek başına evlat edinmesi kabul edilmemekte ve ancak eşinin vefatından sonra kadın da tek başına evlat edinebilmekteydi (Şahbaz, 2019, s. 253).

Evlat edinme ile birlikte, evlatlık veren ailenin çocuk üzerindeki hak ve yükümlülükleri sona ermekteydi. Ancak evlatlık veren aile bundan vazgeçerse evlat edinenin yaptığı masrafları vererek çocuğunu geri alabilmekteydi (Caferoğlu, 1939, s. 106; Avcı, 2015, s. 27; karşı. İnan, 1948, s. 131; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36; Aydın, 2017, s. 19). Ayrıca evlat edinenin daha sonra kendi oğlunun doğması halinde de evlatlık veren aile çocuğunu geri alabilmekteydi. Buna karşın evlatlık alan ise keyfi olarak çocuğu geri veremezdi (Şahbaz, 2019, s. 254; İnan, 1948, s. 131).

Çocuk evlat edinildikten sonra artık evlat edinen ailenin gerçek çocuğu olarak kabul edilmekte ve aileye mirasçı da olmaktadır (Aydoğdu, 2010, s. 38; Şahbaz, 2019, s. 254-255; Gedikli, 2013, s. 225; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36; Aydın, 2017, s. 19). Evlat edinen de evlat edindiği çocuğu kendi çocuklarından hiçbir şekilde ayıramazdı. Dolayısıyla çocukları açısından sahip olduğu maddi ve manevi yükümlülükler evlat edindiği çocuk bakımından da bulunmaktaydı (Caferoğlu, 1939, s. 106; Şahbaz, 2019, s. 254-255; Yakut, 2002, s. 423-424; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2015, s. 42-43; Avcı, 2015, s. 27; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36; Aydın, 2017, s. 19). Örneğin, evlat edinenin kan bağı bulunan çocuğunu evlendirmesi gibi evlat edindiği çocuğunu da evlendirmesi gerekmekteydi (Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2015, s. 42). Yeri gelmişken vurgulamakta fayda vardır ki, günümüzdeki evlenme yasağını hatırlatan bir yapı eski Türklerde de bulunmakta olup, evlat edinilen her ne kadar kabilenin dışından olsa da artık o soyun bir parçası olarak kabul edildiğinden, bulunduğu soydan biriyle evlenememekteydi (Şahbaz, 2019, s. 255). Bu özellikler dikkate alındığında eski Türklerde görülen evlat edinme yapısının modern hukuk sistemlerindekiye oldukça benzer olduğu anlaşılmaktadır (Gedikli, 2013, s. 225).

Evlat edinen bakımından söz konusu olan öz çocuğu gibi davranma, ayırmama yükümlülüğünün karşılığı olarak evlat edinilen bakımından da kan bağı bulunan babasına davranır gibi davranma, ona itaat etme yükümlülüğü bulunmaktaydı (Yakut, 2002, s. 424; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2015, s. 42; Cin ve Akyılmaz, 2015, s. 36). Bununla birlikte, kan bağı bulunan ailesi bakımından ise evlat edinilenin artık yükümlülüğü kalmamakta ve bununla ilişkili olarak mirasçılığı da artık bulunmamaktaydı (Caferoğlu, 1939, s. 106; Şahbaz, 2019, s. 255).

Evlat edinme kurumu, çok eski zamanlardan beri Türk toplumlarında bulunmakla birlikte, yukarıda da vurgulandığı üzere, evlat edinme nedenleri, şekli vb. birçok açıdan zaman, coğrafi koşullar, din gibi sebeplerle evlat edinme kurumunda farklılıklar gözlenmiştir. Bu farklılaşma eski Türk toplumlarında da görülmektedir (Avcı, 2015, s. 26; Şahbaz, 2019, s. 256; Aydın, 2017, s. 19; Aydın, 2017, s. 20). Örneğin, Yakutlarda dini inancın bir gereği olarak çocuğu kötü ruhlardan korumak için evlat edinme kurumu ortaya çıkmışken (Caferoğlu, 1939, s. 100; Avcı, 2015, s. 26), Uygurlarda maddi ve şahsi menfaat sağlama amacıyla (Caferoğlu, 1939, s. 108; Duran, 2021, s. 22), Kırgızlarda neslin devamı-ailenin çocuk sahibi olabilmesi düşüncesiyle (Caferoğlu, 1939, s. 114) evlatlık kurumu bulunmaktaydı (Şahbaz, 2019, s. 257-259). Altaylarda ise küçük yaşta çocuğu ölen ailelerin başkalarının çocuğunu almaya hakkı olduğu düşüncesiyle çocuğun çalınması söz konusuydu (Aydın, 2017, s. 20; Şahbaz, 2019, s. 260). Çocuğun çalınmasının ardından ise ailesi para karşılığında çocuğunu geri alabilme imkanına sahip olmaktadır (Şahbaz, 2019, s. 260).

İslamiyet Sonrası Evlat Edinme Kurumuna Bakış ve Osmanlı Devleti'nde Evlat Edinme Kurumu

İslamiyet öncesi Araplarda da evlat edinme kurumu bulunmakta, evlat edinilen evlat edinenin kan bağına dayanan çocuğu gibi olmakta ve bunun sonucu olarak hem mirasçılık hem de evlenme yasağı bulunmaktaydı (Aydoğdu, 2010, s. 41; Alkış, 2022, s. 4, 13; Şahbaz, 2019, s. 261). Evlat edinme işlemi ise evlatlık veren ile evlat edinen arasında, halkın şahitliği için genellikle halka açık alanlarda yapılmaktaydı (Alkış, 2022, s. 13, Şahbaz, 2019, s. 261).

İslamiyet'in ilk yıllarında *tebenni* (oğul edinme) uygulanmış olmakla birlikte, bu daha sonra yasaklanmıştır. Zira İslam hukukçuları ayet ve hadislerden hareketle evlat edinmenin caiz olmadığı, öz baba dışındaki bir kişiye nesebin nispet edilemeyeceği sonucuna varmıştır (Alkış, 2022, s. 14; Çağlayan Aygün, 2019, s. 15; Yakut ve Çağlayan Aygün, 2018, s. 14). Dolayısıyla konuya ilişkin ayetlerin inmesinin ardından evlat edinmenin yasaklanması ile birlikte İslam hukukunda evlat edinmenin bulunmadığı söylenebilir (Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2015, s. 127; Aydoğdu, 2010, s. 39; Çağlayan Aygün, 2019, s. 14; Sıtkı Özkul, 2010, s. 912; Yakut ve Çağlayan Aygün, 2018, s. 14; Aydın, 2017, s. 293). Ancak bunun aksine İslam hukukundaki yasağın evlat edinmeye ilişkin olmayıp, sadece İslamiyet öncesi Araplarda görülen ve evlat edinilenin adeta öz evlat gibi kabul edildiği yapıya ilişkin olduğu da ifade edilmektedir (Alkış, 2022, s. 14-15). Kanaatimizce evlatlık ilişkisinin kurulması ile birlikte evlat edinen ile evlat edinilen arasında adeta kan bağına dayanan anne-baba ile çocuk ilişkisi bulunması bu kurumun bir gereği olduğundan Araplardaki uygulama şekline ilişkin İslam hukukundaki yasak da aslında evlat edinmenin yasağı anlamına gelmektedir.

İslamiyet öncesi Türklerde evlat edinme yaygın olarak uygulanmakta ve evlat edinen ile evlatlık ilişkisi de bugünkü yapıya oldukça benzemektedir (Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2015, s. 46; Gedikli, 2013, s. 225). Karahanlılarda da evlat edinme kurumu bulunmakta ve hem kız hem de erkek çocukları evlat edinilebilmektedir (Huncan, 2020, s. 175). Bunun yanında farklı amaç ve yapıda evlat edinmenin bulunduğu ancak İslamiyet'in kabulüyle birlikte bazı değişiklikler olduğu da görülmektedir (Huncan, 2017).

Osmanlı Devleti'nde ise aslında bugünkü anlamda soybağı ilişkisi yaratan bir evlat edinme kurumu bulunmamaktaydı. Zira Osmanlı hukukunun temeli de İslam hukukudur (Aydoğdu, 2010 s. 38). Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde, İslamiyet'ten önce Araplardaki ve İslamiyet'in ilk zamanlarındaki *tebenni* uygulaması soybağı ilişkisi yaratan bir yapıda olmaksızın bulunmaktaydı (Aydoğdu, 2010, s. 39, Duran, 2021, s. 21). İslam hukukunu kabul etmesine karşın, soybağı ilişkisi yaratan bir yapıda olmaksızın *tebenni* uygulamasına Osmanlı Devleti'nde rastlanmasında İslamiyet öncesi Türklerde evlat edinmenin varlığının etkili olmuş olabileceği yerinde olarak ifade edilmektedir (Aydoğdu, 2010, s. 39; Gedikli, 2013, s. 225; Aydın, 2017, s. 293). İslamiyet'teki yasağa rağmen Osmanlı'da devam eden bu uygulama çoğu zaman kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların korunması amacıyla gerçekleştirilmekte ve soybağı ilişkisi de kurulmadığından evlenme yasağı ve mirasçılık durumu yaratmamaktaydı (Aydoğdu, 2010, s. 39-40; Çağlayan Aygün, 2019, s. 16; Bay, 2014, s. 156; Yakut ve Çağlayan Aygün, 2018, s. 18; Aydın, 2017, s. 293). Dolayısıyla bu *tebenni* uygulamasının evlat edinme ilişkisi değil, daha çok bakım ilişkisi niteliğinde olduğunu söylemek de mümkündür (Aydoğdu, 2010: 43, Alkış ise bu uygulamanın daha çok günümüzdeki koruyucu aile uygulamasına benzer olduğunu ifade etmektedir, 2022, s. 8. Aynı yönde bkz. Bay, 2014, s. 153; Avcı, 2015, s. 27).

Osmanlı Devleti'nde *tebenni* uygulamasıyla bakımı üstlenilen çocuklar, 743 sayılı Kanun öncesinde nüfusa "manevi evlat" olarak kaydedilmiş olmasına rağmen (Sıtkı Özkul, 2010, s. 912), bugünkü anlamda bir evlatlık ilişkisi söz konusu olmadığından bu kayıtlar hukuki sonuç doğurmamıştır. Özellikle de mirasçılık bakımından etkisi olmadığından manevi evlatlarına ölümleri halinde bir şey bırakmak isteyen kişiler ölüme bağlı tasarrufta bulunmuşlardır (Aydoğdu, 2010, s. 43-44).

Türkiye Cumhuriyeti'nde Evlat Edinme Kurumu

743 Sayılı Türk Kanunu Medenîsi Döneminde

743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi'nin 1926 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte modern anlamda evlat edinmeye ilişkin hükümler ilk defa Türk hukukuna girmiş ve sosyal anlamda da ülkemizde geniş kabul görmüştür (Aydoğdu, 2010, s. 44). Evlat edinme, 743 sayılı Kanun'un 253-258. maddeleri arasında düzenlenmiş ve bu hükümler 2846 sayılı Kanun ve 3678 sayılı Kanun ile iki defa değişikliğe uğramıştır. İlgili hükümlerde evlat edinmenin şartları, evlat edinme işleminin şekli ve ref'i yer almaktaydı. Bunların yanında, 743 sayılı Kanun'un çeşitli hükümlerinde de (m. 40, 42, 121 ve 447 gibi) evlat edinme ile ilgili düzenlemeler bulunmaktaydı (Aydoğdu, 2010, s. 44-45; Kaya, 2009, s. 12).

743 sayılı Kanun'a göre evlatlık ilişkisi, hakimin izninden sonra noterde resen yapılacak evlat edinme sözleşmesi ile kurulmaktaydı (Ataay, 1957, s. 11 vd.). Bir başka ifadeyle evlatlık ilişkisi bir aile hukuku sözleşmesi ile kurulmaktaydı (Feyzioğlu, Doğanay ve Aybay, 1976, s. 294). 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) ile bu şekil şartları değişmiş olmakla birlikte, 4722 sayılı Türk Medeni Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkındaki Kanun'un 14. maddesindeki "*Türk Medenî Kanununun yürürlüğe girmesinden önce kurulmuş olan evlat edinme sözleşmeleri, bütün hükümleri ile birlikte geçerliliğini korur.*" düzenlemesi gereğince, 743 sayılı Kanun döneminde yapılmış olan evlat edinme sözleşmeleri geçerliliğini korumaktadır. Ancak bunun için, hem iznin alınmasının hem de evlatlık sözleşmesinin noter tarafından düzenlenmesinin TMK'nın yürürlük tarihinden (01.01.2002 tarihinden) önce gerçekleşmiş olması gerekmektedir (Aydoğdu, 2010, s. 46-47).

743 sayılı Kanun döneminde hukukumuzda benimsenen sistemin sınırlı evlat edinme sistemi olduğu kabul edilmekteydi (Aydoğdu, 2010, s. 69). Bunda, evlatlık ilişkisinin sözleşme ile kuruluyor olması etkiliydi. Bu sistem gereğince evlat edinme, evlat edinen ile evlatlık arasında sınırlı olarak sonuç doğurmakta ve taraflar aralarında anlaşarak bu sözleşmeye (ilişkiye) son verebilmekteydi (Aydoğdu, 2010, s. 68). Ayrıca evlatlık ilişkisi kesin evlenme engeli oluşturmuyordu. Miras bakımından da kan bağına dayanan soybağına benzer bir yapı bulunmamakta, noterde düzenleme şeklinde yapılan resmi sözleşme ile evlat edinilenin miras hakkı kaldırılabilen veya sınırlandırılmaktaydı (Aydoğdu, 2010, s. 603).

Vurgulamak gerekir ki, bu Kanun dönemindeki değerlendirmelere bakıldığında evlatlık kurumunun daha çok evlat edinenler bakımından ele alındığı ve evlat edinmenin bir evlat sahibi olmamanın üzüntüsünün giderilmesi, evlat sevgisinin tatmini gibi ihtiyaç ve arzuları karşıladığı ifade edilmekteydi (Feyzioğlu, Doğanay ve Aybay, 1976, s. 295; Oğuzoğlu, 1956, s. 231-232).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu Döneminde

743 sayılı Kanun hükümleri, ilk kabul edildiğinde çağın ilerisinde olmasına rağmen, geçen zaman içinde yaşanan gelişmelerin etkisi ile çağın gerisinde kalmış ve değişiklik yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu sebeple birçok defa öntasarılar hazırlanmış olmakla birlikte, ancak 1998 yılında hazırlanan öntasarı 2001 yılında (4721 sayılı Türk Medeni Kanunu) yasalasmıştır (Aydoğdu, 2010, s. 47-48). 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile evlat edinme, 743 sayılı Kanun'a göre daha ayrıntılı ve sistematik olarak ele alınmıştır. Büyük oranda İsviçre Medeni Kanunu'ndan iktibas edilmiş olmakla birlikte, hazırlanmasında Alman, Fransız ve İtalyan Medeni Kanunları'ndan da yararlandığı belirtilmektedir (Aydoğdu, 2010, s. 48-49).

Türk Medeni Kanunu evlat edinmeyi, aile hukukuna ilişkin hükümler arasında, 305 ila 320. maddelerinde düzenlemiştir. Bu maddelere bakıldığında; küçüklerin evlat edinilmesine, ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesine, evlat edinmenin hükümlerine, evlat edinmenin şekil ve usulüne, evlatlık ilişkisinin kaldırılmasına ve evlat edinme işlemlerine ilişkin aracılığa yer verilmiş olduğu görülmektedir. 743 sayılı Kanun'daki düzenlemelerden farklı olarak TMK bakımından, evlat edinme için mahkeme kararı gerekli ve yeterlidir (Dural, Ögüz ve Gümüş, 2019, s. 302-303; Yılmaz Tekin, 2022, s. 276; Yakut ve Çağlayan Aygün, 2018, s. 24). Bir başka ifadeyle TMK'da sözleşme sisteminden karar sistemine geçilmiştir. Ayrıca TMK'ya göre evlatlık ilişkisi kanunda yer alan nedenler dışında kaldırılmamakta ve kesin evlenme engeli olarak kabul edilmektedir (Aydoğdu, 2010, s. 70, Kaya, 2009, s. 20; Öztan, 2015, s. 952). Evlat edinilen evlat edinene mirasçı da olabilmekte olup, yapısal bu değişikliklerle evlatlık ilişkisinin kan bağına dayanan ana-baba ile çocuk ilişkisine oldukça yakın hale getirilmiş olduğu görülmektedir. Eklemek gerekir ki, TMK ile evlat edinecek kişinin (veya eşlerin) altsoyu olmasına rağmen küçüğü evlat edinebilmesi ve TMK'nın ilk halinde 2005 yılında yapılan bir değişiklik sonrası da evlat edinecek kişinin (veya eşlerin) altsoyunun açık muvafakati ile ergin ve kısıtlıları da evlat edinebileceğı kabul edilmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nda evlat edinmenin etkileri bakımından ise kısmen sınırlı evlat edinme sisteminin benimsenmiş olduğu söylenebilir de, daha çok kendine özgü bir karma sistemin benimsendiğı sonucuna varılmaktadır (Aydoğdu, 2010, s. 69; Kaya, 2009, s. 20; Baygın, 2003, s. 629; karş. Akyüz, 2016, s. 164). Çünkü yeni aile ile evlatlık arasında soybağı ilişkisi kurulması bakımından tam evlat edinme sistemi özelliğı kısmen görülürken; evlatlığın eski ailesi ile hısımlık ilişkisinin kopmaması bakımından da sınırlı evlat edinme sisteminin özelliğı görülmektedir. Dolayısıyla, tam evlat edinmede söz konusu olan asıl ana baba ile evlatlığın ilişkisinin kesilmesi hukukumuzda söz konusu değildir (Öztan, 2015, s. 992; Aydoğdu, 2010, s. 70). Başka bir görüş ise TMK ile sınırlı evlat edinme sisteminin kabul edilmiş olduğunu belirterek, ancak hukuk sistemimizin sınırlı evlat edinmenin yanında tam evlat edinme sistemini de seçimlik olarak uygulamasının yerinde olacağını ileri sürmektedir (Ruhi, 2003, s. 22).

Sonuç

Türk kültüründe evlat edinme çok eski zamanlara dayanmaktadır. Eski Türk topluluklarında evlat edinme oldukça yaygın olup, ciddiyetle uygulanmıştır. Bununla birlikte kültürel, dini, coğrafi gibi birçok etmenin etkisiyle evlat edinme kurumunun amacı, şartları, şekli ve etkileri gibi konularda farklılıklar oluşmuştur. Örneğin, Yakutlarda çocuğı kötü ruhlardan korumak için evlat edinme kurumu ortaya çıkmışken, Uygurlarda evlat edinme daha çok menfaat

sağlama amacıyla gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar kültürel, dini, coğrafi gibi birçok etmenin etkisiyle kurumun özellikleri ve toplumun kuruma yaklaşımı değişiklik göstermişse de evlat edinme çeşitli şekillerde her zaman varlığını korumuştur. Şöyle ki, evlat edinme her ne kadar İslamiyet'te yasaklanmış olsa da İslam hukukunun esas alındığı Osmanlı Devleti'nde evlat edinmeye kısmen benzer bir yapı varlığını sürdürmüştür. Bunda eski Türk toplumlarında evlat edinmenin yaygın olarak uygulanmasının, toplumsal olarak benimsenmiş bir kurum olmasının etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak vurgulamak gerekir ki, yıllar içerisinde farklı coğrafya ve topluluklarda görülen evlat edinme modelleri modern anlamda evlat edinmeyle aynı nitelikte değildir. Sadece bu kuruma benzer yapıdaki kurumlar söz konusudur. Zira modern anlamda evlat edinme Türk hukukuna ilk defa 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi ile 1926 yılında girmiş ve toplum tarafından da geniş kabul görmüştür. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile birlikte ise kan bağına dayanan soybağı ilişkisine daha yakın bir yapı kabul edilmiştir. Eski Türk toplumlarında da evlat edinmenin evlat edinileni artık kendi çocuklarından ayırmaması gerekliliği ve evlat edinilenin mirasçı olabilmesi de dikkate alındığında Türk kültüründe aslında çok uzun yıllardır evlat edinme kurumunun ciddiyetle uygulandığı ve evlat edinilenin haklarının korunduğu görülmektedir. İslam hukukunda evlat edinmenin yasak olması sebebiyle belki bir kesinti yaşandığı söylenebilir de kurumun eksikliği Osmanlı'da aynı yapıda olmasa da benzer nitelikteki farklı kurumlar ile giderilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla evlat edinmenin Türk kültüründe var olduğu ve zaman içerisinde değişikliklere uğrasa da toplumsal değerini yitirmeden bugüne kadar gelerek TMK'da modern ve daha çok çocuğun yararını esas alan bir yapıya kavuştuğu söylenebilir.

Kaynakça

- Akyüz, E. (2016). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alkış, A. (2022). Evlat Edinme ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar Konusunun İslam Hukuku ve İnsan Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 1-49.
- Arcak, A. (1957). *Evlât Edinme*. Tarsus: Tarsus Matbaası.
- Arık, F. (1948). Evlat Edinme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3(3), 178-203.
- Ataay, A. M. (1957). *Medenî Hukukda Evlâd Edinme*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Avcı, M. (2015). *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*. Konya: Mimoza Yayınları.
- Aydın, M. Â. (2017). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Basım.
- Aydoğdu, M. (2010). *Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bay, A. (2014). Osmanlı Toplumunda Evlatlık ve Hukuki Durumu. *Turkish Studies*, 9/4, 149-163.
- Baygın, C. (2003). Evlat Edinmenin Sonuçları. *AÜEHFD*, VII (3-4), 627-650.
- Caferoğlu, A. (1939). Türk Taamül Hukukunda Evlatlık Müessesesi. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, II, 97-118.
- Cin, H. & Akyılmaz, G. (2015). *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Sayram Yayınları.
- Çağlayan Aygün, G. (2019). *Karşılaştırmalı Hukuk Bakımından Evlat Edinme ve Sonuçları*. (Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=opXYxZqFIdu-oL8GMTKqsg&no=sITkssXVmb1DRIQGjcEeQQ>.

- Dural, M., Ögüz, T., & Gümüş, M. A. (2019). *Türk Özel Hukuku Cilt III, Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Duran, R. (2021). Türkiye Aile Yapısında Evlat Edinme Üzerine Bir Değerlendirme. *TUSHAD*, 15(1), 19-31.
- Feyzioğlu, F. N., Doğanay, Ü., & Aybay, A. (1976). *Medenî Hukuk Dersleri*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Gedikli, F. (2013). Türklerde Hukuk. Öztürk, C. (Ed.), *Türk Tarihi ve Kültürü* içinde (s. 223-240). Ankara: Pegem Akademi.
- Gömeç, S. (2006). *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Akçağ Basım.
- Huncan, Ö. S. (2017). Türk Hakanlığı (Karahanlı)'nda Han Süsi: Evlatlık Ordusundan Komiteler ve Teginlere Hakanlık Gulâmları ve Hakan Oğulları. *Selçuklu Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, (2), 121-173.
- Huncan, Ö. S. (2020). İlk Müslüman Türk Devletleri. Kanlıdere, A. & Kemaloğlu, İ. (Haz.), *Ötüken'den Kırum'a Türk Dünyası Kültür Tarihi* içinde (s. 165-204). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- İnan, A. (1948). Göçebe Türk Boylarında Evlatlık Müesseseleriyle İlgili Gelenekler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI(3), 127-137.
- Kaya, C. (2009). *Türk Hukukunda Evlat Edinme*. İstanbul: Beta Basım.
- Oğuzoğlu, H. C. (1956). *Medeni Hukuk II Aile Hukuku*. Ankara: Hürriyet Matbaası.
- Ögel, B. (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Öztan, B. (2015). *Aile Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pamir, A. (2003). Türkler'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi. *AÜHFD*, 52(4), 155-185.
- Ruhi, A. C. (2003). *Türk Hukukunda Evlat Edinme ve Evlat Edinme ile İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türkiye'de Tanınması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sıtkı Özkul, B. (2010). Turfan Uygurlarından Kalan Bir Belge Tanıklığında Uygurlarda Evlat Edinme Geleneği. *İstanbul Kültür Üniversitesi III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi*, 909-917.
- Şahbaz, M. (2019). Eski Türk Devletlerinde Aile ve Evlat Edinme (Tutuncu Oğul) Meselesi. *TOD*, 12(XXXIX), 247-265.
- Şahin, H. A., & Arslan, S. (2018). Eski Önasya Çivi Yazısı Hukukunda Evlat Edinme. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 10, 111-123.
- Şıpka, Ş. (1999). 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nun "Evlat Edinme"ye İlişkin Hükümlerinin İncelenmesi. *İÜHFM*, LVII(1-2), 301-322.
- Üçok, C., Mumcu, A., & Bozkurt, G. (2015). *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yakut, E. (2002). Eski Türklerde Hukuk. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(3), 401-426.
- Yakut, E., & Çağlayan Aygün, G. (2018). Osmanlı Hukukundan Günümüze Evlat Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları. *SÜHFD*, 26(1), 11-46.
- Yılmaz Tekin, İ. H. (2022). Türk Hukukunda Küçüklerin Evlat Edinilmesinin Şartları. Abik, Y. (Ed.), *Prof. Dr. Ali Naim İnan Anısına Çocuk Hukuku Armağanı* içinde (s. 247-286). İstanbul: Filiz Kitabevi.